

FESTES, PORS I SANTES EN LA VIDA QUOTIDIANA (SEGLES XVI I XVII)

Josep Oller

L'època moderna és un temps de crisi, de canvis, de conflictes... que produeix una societat conflictiva, sovint violenta, marcada per tensions i per enormes diferències socials, on una majoria de menestrals i sobretot de pagesos vivien precàriament, sempre al límit de la fam, afeixugats per dures impositcions senyoriales i per nombrosos impostos deguts a la situació d'estat de guerra gairebé constant.

Ens trobem davant d'una societat violenta: bandolerisme, lluites de bàndols, lluites dels pobles contra els seus senyors, de guerra freqüent contra França, o contra Castella. A un altre nivell, el privat, els conflictes són constants: conflictes pels límits de terres, per les herències, pel cobrament de dotes i legítimes, per deutes impagats... No tots els conflictes, però són de caire econòmic; hi ha el mal fet per la paraula que atempta contra l'honor personal: injúries i rumors. I, és clar, les venjances pels greuges més diversos. I la justícia, o la repressió -sovint és difícil de distingir l'una de l'altra-, igualment implacable i violenta: execucions públiques de criminals, heretges, bruixes, etc.

Del pensament, de la concepció del món que tenen els homes i les dones d'aquests segles, poc ens n'ha arribat; molts són analfabets, i els pocs que escriuen no són ni metòdics ni constants i es limiten a escriure sobre episodis importants en la vida de la família (naixements, matrimonis, defuncions...) o sobre esdeveniments que han impressionat l'autor (inundacions, incendis, secades, plagues, guerres, allotjaments de tropes...), tot barrejat amb els comptes de la casa, sense ordre ni concert aparents. I encara cap preocupació pel temps, tal com l'entenem nosaltres; la preocupació per quantificar-ho tot amb exactitud encara no havia nascut.

Pagès treballant. Durant segles la gent ha viscut seguint el ritme de les estacions i les hores canòniques.

ÀNGEL PRAT

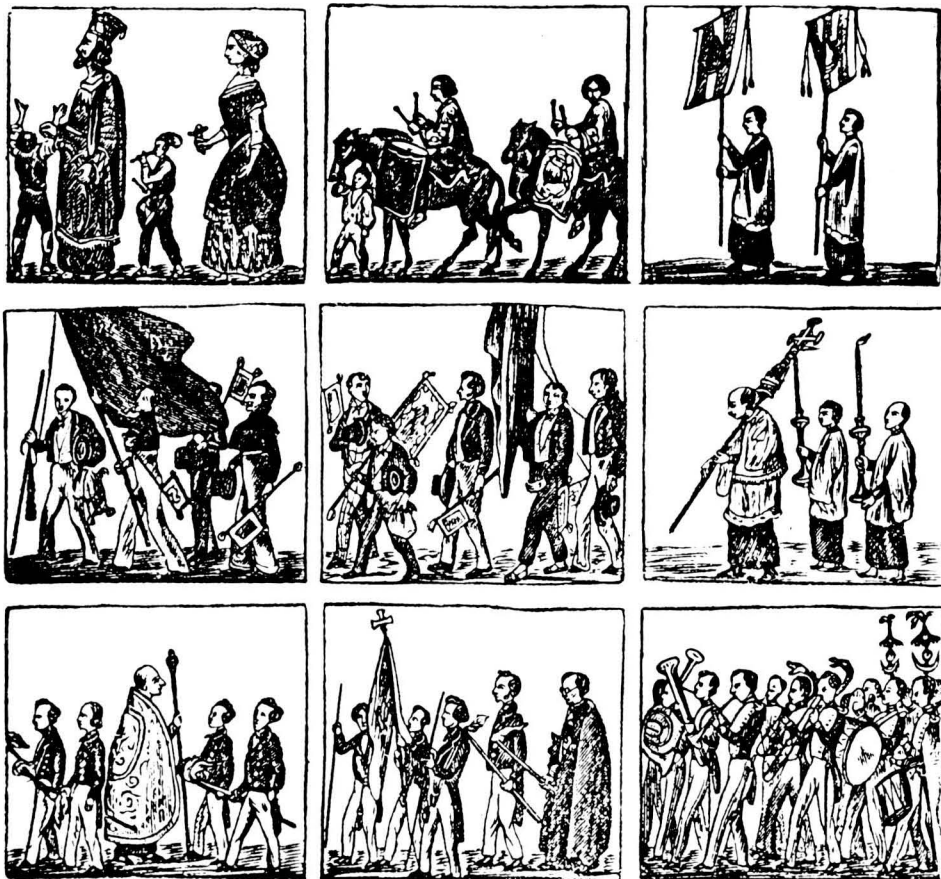
La mesura del temps

Fins a èpoques relativament recents, el ritme del temps ha vingut marcat pel ritme dels astres. Hi ha un temps breu: l'alternança de dies i nits. I un temps llarg: el retorn cíclic de les estacions. La major part de la població viu en una notable indiferència envers el temps; poc importa saber l'edat exacta, calcular els anys passats, determinar l'hora exacta d'un esdeveniment... Tot canviarà amb l'aparició d'un temps laic, urbà, racional, el temps exacte marcat pel rellotge mecànic que causarà greus trasbalsos en la vida de les primeres generacions d'obers industrials. A l'època moderna, però, la gran majoria de la població vivia segons el temps de l'Església, al ritme dels oficis

i de les hores canòniques -prima, tèrcia, sexta i nona- i de les grans festes litúrgiques.

Durant segles es compten dotze hores de dia i dotze de nit, per tant al llarg de l'any la duració en minuts d'aquestes hores varia. Les campanes assenyalen les principals divisions del dia, sobretot l'àngelus.

El dia del pagès i de l'artesà comença poc abans de l'alba amb el despertar-se al so de les campanes o el cant del gall. Senyar-se, potser resar, i vestir-se, rarament rentar-se. Menjar ràpidament alguna cosa i a treballar. Cap a migdia dinar i fer una pausa, més llarga en els mesos calorosos -la migdiada- i tornar a treballar. Amb l'arribada de la foscor les activitats s'aturen. El sopar serà ràpid i la pobresa de la il·luminació escurça el ves-

Processó de Corpus.
COSTUMARI J. AMADES

Animes del purgatori.
COSTUMARI J. AMADES

pre. Al cap de poc tothom, homes i animals, dormiran.

L'església, que regeix les hores del dia organitza també l'any. Les grans festes litúrgiques coincideixen a grans trets amb els grans esdeveniments astronòmics de l'any. Entorn del solstici d'hivern, les grans festes del naixement de Jesús: Nadal, la Circumcisió (1 de gener) i l'Epifania (6 de gener); després la Candela (2 de febrer), el Dijous Gras o Dijous llarder i el Dimecres de Cendra, que donarà pas a l'època de la gran penitència, la Quaresma, que acabarà amb l'arribada de la primavera: Rams, Dijous i Divendres Sant i Pasqua -fi del dejuni quaresmal- i cinquanta dies després la Pentacosta. Sant Joan anuncia l'estiu i el gran treball pagès que s'estén fins a Sant Miquel (20 set.), només interromput per algunes festes (sobretot la Mare de Déu d'Agost). Després la tardor, amb Tots Sants i l'Advent.

Festa

A la Catalunya moderna, es pot parlar d'una autèntica inflació de festes, ja siguin cícliques o bé extraordinàries, religioses, populars o civils.

Els segles moderns veuen la gairebé definitiva eliminació de la cultura popular tradicional, substituïda en endavant per una cultura creada i controlada pels grups socials i ideològics dominants. La majoria de festes tenen uns trets comuns: el menjar i beure abundants -en contraposició a l'escassetat quotidiana-, el foc i la llum com a protagonistes silenciosos, als quals s'hi afegeix un altre element indispensable, el soroll. Així la música no manca mai -excepte a les celebracions de Dijous i Divendres Sant-.

A la festa cada grup social hi té un paper a fer, però serveix per refermar l'estatus social de l'individu, participar-hi és una obligació social. Cadascú al seu lloc, però. D'aquí l'interès de les classes dirigents per controlar les festes i posar-les al servei del seu ordre. D'aquí també la por, i les prohibicions, per aquelles festes més espontànies i més incontrolables, especialment el Carnestoltes.

La festa va servir a l'època moderna, com en altres èpoques, per emascarar tota la problemàtica d'una societat en crisi.

En una societat fortament controlada per l'església catòlica, el pes principal de la festa correspon a la festa religiosa, aquest predomini serà especialment acu-

sat a partir del Concili de Trento (1545 - 1563) i de tota la Contrareforma.

Al marge de les festes religioses, la culminació lúdica és el Carnestoltes, la més popular i alhora la més temuda de totes les festes. Temuda, és clar, per les classes dominants que, amb l'excusa d'evitar "actituds blasfemes", prohibiran sovint una festa marcadament subversiva. Les prohibicions són molt més habituals en períodes de crisi. El Carnestoltes és la festa de la disbauxa, de la inversió de sexes, de la subversió moral i social, de la contestació i la crítica, de l'alliberament, de la destrucció, de l'abundància i de la malversació. L'església sermoneja en contra del Carnestoltes, el poder civil el prohibeix sovint. La por a la subversió és evident. Malgrat tot, el component subversiu de la festa aconsegueix de sobreviure.

El recurs al sobrenatural

En una societat on la desgràcia és omnipresent la gent recorrerà a poders sobrenaturals per fer-hi front. Els segles moderns veuren un creixement notable de la devoció als sants i a les relíquies. La Contrareforma catòlica va privilegiar els aspectes plàstics i emocionals de l'exteriorització religiosa -enfront de la tendència interioritzant de les esglésies reformades-, alhora que va fer créixer el paper dels intercessors celestials. En aquests segles hi ha un ampli tràfic de relíquies, augmenten les beatificacions i canonitzacions, s'introdueixen noves festes amb celebracions de sants i s'exalta l'aparell cerimonial amb processons impressionants (especialment el Corpus Christi).

Hi hagué tot un procés de revalorització de certes formes de pietat: els diumenges i dies festius l'assistència a missa serà obligatòria, però els fidels hi tenen un paper passiu, se'ls insta a passar el temps de la missa devotament, per exemple amb el res del rosari. S'estén la confessió individual i el precepte de compliment pasqual. En aquests anys de canvis la resistència popular més acusada serà la difícil acceptació de la confessió individual, difícil d'acceptar en un món on tots es coneixen.

Hi ha, però, molts residus de mentalitats anteriors. En la mentalitat popular, els sants eren protectors eficaços dotats d'un poder sobrenatural que els permet de fer favors a qui els demana, a canvi

d'un pagament o prometença. Als sants se'ls demana de tot: conservar la salut d'homes i animals, preservar les collites dels contratemps climàtics, conservar els béns materials, alliberar de plagues i pestes i fins i tot, guanyar en el joc o provocar la desgràcia dels possibles enemics. Els sants, però, no tots tenen la mateixa força i no serveixen per a qualsevol cosa. Hi ha diversos sants de gran categoria que poden ajudar en tota ocasió i proble-

que entrelliguen encara la festa religiosa amb elements pagans més antics. La processó, com tantes altres festes, serà un poderós procediment de domesticació cultural del poble.

Pors

La por és una de les grans realitats dels homes i dones medievals i moderns. Pors diverses, irracionals o molt reals. La pre-

Invocació a la Mare de Déu de les Neus

COSTUMARI J. AMADES

ma (la Mare de Déu, St. Josep, St. Joan, els Apòstols...). D'altres estan especialitzats en determinades accions (Sta. Llúcia per preservar la vista, Sta. Apol·lònia contra el mal de queixals, etc.). I encara uns altres sants, que reflecteixen devocions locals molt antigues, tenen especialitats que varien d'una zona a una altra.

L'època moderna veurà el control per part de l'església dels elements pagans o profans en els ritus i la litúrgia -prohibició de fer representacions sagrades a l'interior de les esglésies, etc.- Alhora hi haurà un gran auge de formes de pietat col·lectiva, com són les processons. Processons que exalten els dogmes catòlics o que serveixen per demanar o celebrar la superació de desgràcies climàtiques o epidemiològiques. Sovint apareixen en aquestes processons animals fantàstics (àligues, dracs, mulasses, serps, fènix...)

gària mostra clarament les grans pors: "A bello, peste, et fame libera nos, Domine" (de guerra, pesta i fam deslliureu-nos Senyor). Morir de gana és una possibilitat certa, real, probable en un món on les crisis agrícoles i la sub-alimentació hi són cròniques. Especialment terrible serà el segle XVII amb la seva successió de collites perdudes o delmades per secades, pluges excessives, pedregades, plagues de llagosta, etc. que se succeeixen sense interrupció.

La presència de les grans mortaldats epidèmiques de la Baixa Edat Mitjana minvarà notablement en l'època moderna però encara són una amenaça ben real. La guerra i la inseguretat són també un fet (Guerra dels Segadors, bandolerisme endèmic...).

Però els homes i dones moderns tenen moltes altres pors. Por a la nit, reialme

d'éssers diabòlics, de pors ancestrals, però també l'hora propícia per a les malifetes de lladres i bandolers. Por a les tempestes que destrueixen collites, que provoquen inundacions i incendis, que maten amb els seus llamps. Por als llops i a altres animals feréstecs. Por al dimoni i als seus agents: bruixes, jueus, heretges.

Aquestes pors porten sovint la gent a cercar la protecció "amorosa" de l'església i dels poderosos que vetllen pel seu ramat: ells persegueixen els enemics del poble, els sequaços del "maligne". Aquí vindran els actes de fe de la Inquisició, la crema de bruixes, l'execució pública dels delinqüents, reals o suposats, que poc importa. Justícia i espectacle.

BIBLIOGRAFIA

- ARIÈS, Philippe: *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*. Editions du Seuil, París, 1973
- ARIÈS, Philippe i DUBY, Georges (dir.): *Historia de la vida privada*. 3. *Del Renacimiento a la Ilustración*, Taurus, Madrid, 1989.
- DELUMEAU, Jean: *La peur en Occident*. Fayard, París, 1978.
- DOSSIER: "La mort, el camí de la vida", *L'Erol* 38, tardor 1992.
- DOSSIER: "Les dones del Berguedà a l'època moderna", *L'Erol* 26, primavera 1989.
- GELABERTÓ, Martí: "Culto de los santos y sociedad en la Cataluña del Antiguo Régimen (s. XVI - XVIII)", *Historia Social* 13, València, 1992, pp. 3-20.
- LOBATO, Isabel: "Els perills del Carnestoltes", *L'Avenç* 89, 1986, pp. 48-51.
- SALES, Núria: "Els segles de la Decadència (ss. XVI - XVIII)", dins *Història de Catalunya*, vol. IV, Edicions 62, Barcelona, 1991.
- SALVADÓ, Rosa: "La festa moderna i la seva funció social", *L'Avenç* 89, 1986, pp. 44-47.
- SIMON, Antoni: "Memorias y diarios personales de la Cataluña moderna", *Historia Social* 2, València, 1988, pp. 119 - 134.
- THOMPSON, Edward P.: "Tiempo, disciplina de trabajo y capitalismo industrial", dins *Tradición, revuelta y consciencia de clase*, Crítica, Barcelona, 1984, pp. 239 - 293.

Josep Oller Vila

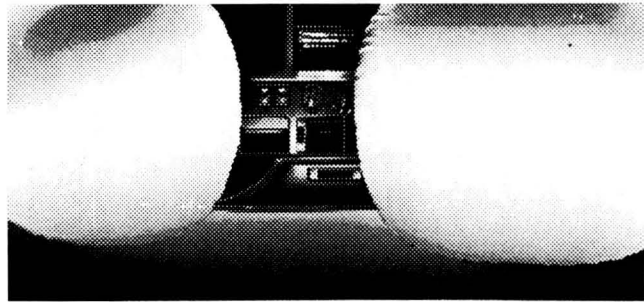
AVANTATGES BLAVES DE LA FORD

**ARA EN ESCORT
DOBLE AIRBAG
O AVANTATGE EQUIVALENT**

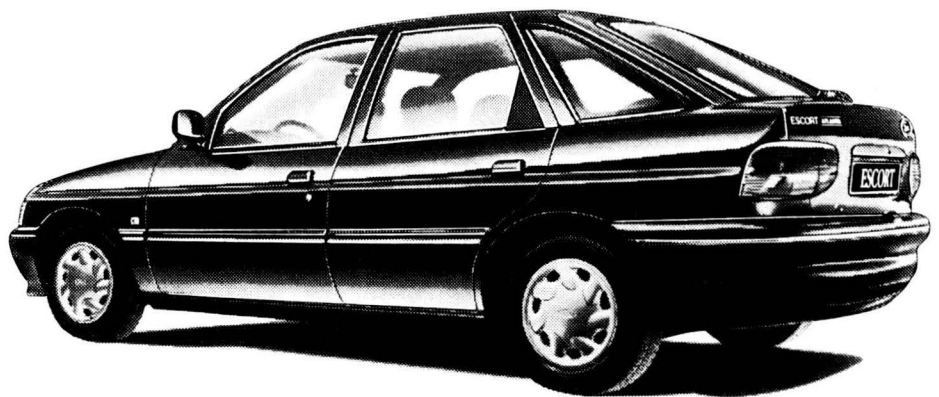
Escort Atlanta

- Motor 1.6 i 16 V.
- Airbag del conductor de sèrie
- Airbag del passatger de regal
- Direcció assistida
- Pujavidres elèctrics
- Tanca centralitzada
- Radiocassette amb frontal extraïble

Gama Escort desde 1.489.000 Ptes.

Truca i informat al Tel. 900 51 51 51.

- Preu recomanat, Escort Valore, sense opcions, incluída promoció. Oferta vàlida per a vehicles en stock fins a final de mes.

Automòbils CALAFELL SL

Francesc Macià, 8. Tel. 821 11 54. Fax 821 36 61. BERGA